

Komunisti nisu marili za zaštitu spomeničko-prirodne cjeline Široki Brijeg

OBNOVA FRANJEVAČKE MLINICE I IZGRADNJA ZAIBILAZNICE

Dolazak demokracije potaknuo je nov odnos prema nasljedstvu

► Piše: **dr. sc. Mile Lasić**

U *Našim ognjištima*, godina XLI, broj 7-8, 2011., na str. 19. u rubrici franjevački kutak, taj mjesečnik donosi naslov »Široki Brijeg: Obnova franjevačke mlinice«. Sličan tekst objavljen je i u *Večernjem listu* te na portalima: pobijeni.info, abcportal.info i dr.

U tekstu se navodi da je jedno od spomen-mjesta na pobijene franjevce (njih 66) zacijelo franjevačka mlinica i hidrocentrala na rijeci Lištici u Širokom Brijegu. Kada je počeo završni komunistički napad na Široki Brijeg, devet franjevaca s nekolicinom đaka iz svoje klasične gimnazije i pukom iz okolnih mjesta sklonili su se u ta dva zdanja jer su bila zaklonjena i zbog toga sigurna (od granatiranja). Odatle su se 8. veljače 1945. (borbe završene) ujutro pješice zaputili stazom koja je vodila do samostana gdje su svi zajedno zarobljeni. Nakon postrojavanja i pogrđnih riječi, đaci i puk poslani su kućama, a franjevci zadržani. Kasnije su odvedeni nekamo prema Splitu i otada im se gubi svaki trag.

Uz navođenje što su ta dva objekta u svoje vrijeme značila Širokom Brijegu, doneseno je i sljedeće: »Mlinica je od davnina hranila ovaj kraj (1868.), a hidrocentrala je omogućila da je 1934. zasvijetlila prva žarulja na Širokom Brijegu. Zbog toga je žalosno što su ovako značajna mjesta zapustili oni koji su do danas vodili ili vode Široki Brijeg. Još je žalosnije i nerazumljivije da je nakon pada komunizma zaobilaznica, koja je bila potrebna Širokom Brijegu, prošla ovim područjem i čak prekrila dio mlinice te prekinula predviđenu pješačku stazu kroz šumu prema samostanu. Ruku na srce mogla je ona ići i drugim smje-

rom te tako ne nagrditi ovo područje i oskrnaviti spomen-mjesto na pobijene hercegovačke franjevce, ali... Franjevci su, dakle, odlučili konačno stati u kraj nemaru pa i neznanju vlasti i građana. Uz pomoć nekolicine članova Franjevačkog trećeg reda i vjernika zasukali su rukave i po vrućemu danu prionuli poslu.«

Na izneseno je potrebno kazati da nije točno da je »zaobilaznica nakon pada komunizma prošla ovim područjem i čak prekrila dio mlinice te prekinula predviđenu pješačku stazu kroz šumu prema samostanu, te tako nagrdila ovo područje i oskrnavila spomen-mjesto na pobijene hercegovačke franjevce«. To se sve, naime, događalo u prošlom »komunističkom sistemu«. Jedino je točno to da je nova demokratska vlast (nastupila u prosincu 1990.) samo završila onaj nezavršen dio trase zaobilaznice kroz Knešpolje i asfaltirala ju.

U prošlom »komunističkom sistemu« probijena je trasa zaobilaznice oko Širokog Brijega, izuzev jednog manjeg dijela na samom kraju. Nova demokratska vlast samo je dovršila posao.

Nekoliko podataka o izgradnji zaobilaznice

Karlo Rotim u svojoj knjizi *Široki Brijeg* navodi: »Prema Društvenom planu općine Lištica za razdoblje 1976. – 1980. u komunalnoj djelatnosti planirana su sredstva za rješavanje zaobilaznice oko Lištice u iznosu od 15.000.000 dinara.«¹ Godine 1976. urađeno je projektno rješenje zaobilaznice, ali ono nije prihvaćeno.

Rotim u spomenutoj knjizi, koja je izišla 1994., ne navodi izgradnju zaobilaznice jer još nije završena iz-

¹ Vidi, Karlo Rotim, *Široki Brijeg*, Široki Brijeg, 1994., str. 440.

fra Mirko Ćosić, *Pogled na Široki Brijeg*

gradnja i puštena u promet. Ali zato govoreći o izgradnji kolektora (sabirnika), navodi: »Glavni nacrt prilaznog puta do uređaja za prečišćavanje otpadnih voda izradio je Projektant Mostar u siječnju 1985., a glavni i odgovorni za nacrt bio je Nedo Ivanišević. Republički komitet za urbanizam, građevinarstvo i komunalne poslove Sarajevo odobrio je građenje kolektora rješenjem broj 03-361-124/87 od 24. 3. 1987. Investitori na izgradnji kolektora bili su: SIZ za stambeno-komunalno područje Lištica u iznosu 40 % i Republički SIZ za vodoprivredu Sarajevo 60 %. Radove na kolektoru (sabirniku) i pristupnom putu do pročištača voda izvodilo je Poduzeća za putove Mostar, OOUR Grude 1987.... Republički komitet za urbanizam, građevinarstvo i komunalne poslove Sarajevo izdao je uporabnu dopusnicu za kolektor (sabirnik) i pristupni put do uređaja za prečišćavanje otpadnih voda br. broj 03-361-657/88 od 7. 4. 1988.«²

Nadalje Rotim, govoreći o pročištaču otpadnih voda, navodi da je za pročištač izvlaštenje bilo 12. svibnja 1986., urbanistička suglasnost 26. veljače 1987., a odo-

brenje za gradnju 24. ožujka 1987.³ Dakle, već je početkom 1986. bila poznata trasa zaobilaznice koja nije dirala u pročištač otpadnih voda. Općinska samoupravna interesna zajednica (OSIZ) za stambeno-komunalnu oblast u to vrijeme radila je i druge projekte.⁴

Glavni projekt zaobilaznice

DOUR »Investprojekt« Sarajevo – RO »Projektant« Mostar uradila je Glavni projekt obilaznog puta u mjestu Široki Brijeg (onda Lištica) na putnom pravcu Mostar – Posušje – Kolo, Dionica: 3 + 564,25 km pod brojem: 04-334/80 koji je potpisan dana .N./87. Nadnevak potpisa je neprecizan, ali se po broju iz djelovodnika vidi da je riječ o glavnom projektu zaobilaznice iz 1980. To dokazuje i potvrda da je izvršena unutarnja kontrola ispravnosti tehničkih rješenja, računске točnosti i potpunosti tehničke dokumentacije te da je tehnička dokumentacija za glavni projekt zaobilaznice izdana i potpisana u Mostaru dana 11. studenoga 1980. Potpisao ju je Božidar Ćurić, dipl. ing. građ.

² Isto, str. 442.

³ Isto, str. 443. – 444.

⁴ Uz izgradnju stanova, vodovoda, kolektora, tržnice, pročištača, komunistička vlast je izradila spomen-obilježja Drugog svjetskog rata (»Partizanski spomenik« u Lištici), koji je koštao ondašnjih 6.503.336 dinara, a kojeg je »7. februara 1986.« svečano otvorio general Bruno Vuletić, zapovjednik Druge dalmatinske brigade. Isto, str. 443. – 444.

Sredstva za investiciju osigurana su 16. rujna 1981. (izvlaštenje zemljišta temeljem sporazuma o izuzetom zemljištu), a početak radova na zaobilaznici bio je 23. rujna 1981. kada su osigurana sredstva za izvođenje radova. Prema kartoteci plaćanja koju je vodio OSIZ, 10. ožujka 1992. plaćeni su zemljani radovi poduzeću Hercegovina – Putovi Grude, a zadnja isplata za investiciju bila je 12. ožujka 1992. Početkom travnja 1992. počinju ratna djelovanja i na području Širokog Brijega, a nakon prve faze Domovinskog rata Općina Široki Brijeg preuzima završetak izgradnje zaobilaznice i to ono što je ostalo neizgrađeno na njezinom dijelu koji vodi od vodonatapnog kanala prema Knešpolju.

Nova općinska vlast zatekla je probijenu trasu zaobilaznice od Klanca prema Mostaru (do Knešpolja) u punom profilu, osim dionice preko parcele obitelji Marušić Kitić koja se nalazi uz novoizgrađen most na desnoj obali rijeke Lištice. Obitelj Kitić, naime, nije dopuštala ulazak u posjed sve dok im se ne da pravična naknada za njihovu izvlašteni parcelu. U tom je smislu Izvršni odbor Općine Široki Brijeg 6. studenoga 1991. donio zaključak kojim se zadužuje sekretar OSIZ-a stambeno-komunalnih oblasti općine Široki Brijeg i direktor Općinske uprave za geodetske poslove i katastar nekretnina da sklope sporazum s obitelji Marušić u svezi zamjene zemljišta.⁵ Taj je zaključak kasnije i proveden te je obitelj Kitić dopustila ulazak na svoju parcelu i gradnja zaobilaznice mogla se završiti.

Zaštita spomeničko-prirodnog kompleksa Široki Brijeg

Novoizabrana općinska vlast je na sjednici Općinske skupštine 2. travnja 1991. donijela odluku o stavljanju pod zaštitu spomeničko-prirodnog kompleksa na području Širokog Brijega. Člankom 2. te odluke opisana je granica tog zaštićenog područja, a u čl. 3. pored ostalih objekata koji su stavljeni pod zaštitu je i *fratarska mlinica na Močilima*. Tako je tek dolaskom nove demokratske vlasti ovo područje stavljeno pod zaštitu.⁶ Zanimljivo je napomenuti da je na istoj sjednici Općinske skupštine donesena i odluka o osnivanju Gimnazije fra Dominika Mandića, čime je vraćena gimnazija na Širokom Brijegu, a nova općinska vlast je financirala njezinu obnovu.⁷

Toma Soldo, koji je obnašao dužnost šefa (sekretara)

Općinskog sekretarijata za privredu, društvene djelatnosti i opću upravu⁸ na pitanje o završetku izgradnje zaobilaznice, u jednom je razgovoru izjavio da se nova općinska vlast već u ljeto 1992. susrela s velikim gužvama u prometu jer se Široki Brijeg našao na glavnoj prometnici od Hrvatske prema Mostaru kroz Hercegovinu. Nije bilo drugog rješenja nego dovršiti i pustiti u promet zaobilaznicu kroz Široki Brijeg. U tom smislu na njezinom završetku angažirana je privatna građevinska tvrtka Grateks iz Tomislavgrada čiji je vlasnik bio Tomislav Tone Dukić i tvrtka iz Širokog Brijega (Novorent) i Mostara koji su imali građevinske strojeve, a čiji su djelatnici bili pod radnom obvezom. Financiranje završetka izgradnje zaobilaznice preuzela je Općina Široki Brijeg. Dinamika radova na njezinom završetku bila je dobra dok samo asfaltiranje Soldo nije dočekao jer se izvršna vlast u općini promijenila te njega nisu ni pozvali za njezino otvaranje.

Istaknimo i to da je novoizabrana općinska vlast u drugom mjesecu svoje vladavine, točnije 5. veljače 1991., ukinula »7. februar«, komunistički Dan općine Lištica, a novim Danom općine proglasila 15. kolovoza, čime je vraćeno dostojanstvo Širokom Brijegu. Da bi to dostojanstvo bilo i potpuno, nova vlast 14. kolovoza 1991. službeno vraća i naziv općini Široki Brijeg.⁹ Napomenimo i to da se 7. svibnja 1991. dogodilo poznato zaustavljanje tenkova JNA na Pologu i otad traju obrambene pripreme za Domovinski rat, tako da novoj vlasti ostaje malo vremena i prostora za civilne projekte. Po završetku prve faze Domovinskog rata, tj. protjerivanja neprijatelja iz doline Neretve, nova demokratska vlast pristupa završetku, asfaltiranju i puštanju u rad zaobilaznice što je bilo za blagdan Velike Gospe i Dan općine Široki Brijeg 15. kolovoza 1994. Svečanom puštanju u rad zaobilaznice nazočio je i Gojko Šušak, hrvatski ministar obrane.

Umjesto zaključka

Iz naprijed iznesenoga jasno se vidi kako se prijašnja komunistička vlast, a kako nova demokratska vlast u općini odnosila prema objektima koji se nalaze na području kulturno-povijesnog spomeničko-prirodnog kompleksa Široki Brijeg, samim time i prema objektima *fratarske mlinice i hidrocentrale na Močilima*. Vidljivo je da tek dolaskom nove demokratske vlasti počinje sustavna, odnosno zakonska zaštita spomenutih objekata. ✍

⁵ Službeni glasnik općine Široki Brijeg, broj: 6/91 od 15. studenoga 1991., str. 267.

⁶ Službeni glasnik općine Široki Brijeg, br. 3/91 od 2. travnja 1991., str. 138. – 139.

⁷ *Isto*, str. 141. – 142.

⁸ Službeni glasnik Općine, br. 1/91 od 5. veljače 1991., str. 44.

⁹ Službeni glasnik Općine Široki Brijeg, br. 6/91 od 15. studenoga 1991., str. 248. Više o tomu vidi u djelu Mile Lasića, *Uz petnaestu obljetnicu povrata naziva općini Široki Brijeg*, Vitko, 9, Matica hrvatska, Široki Brijeg, 2007., str. 25. – 34.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vatikanskog sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«,
V., 1 (8), Široki Brijeg, 2012.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14,
88220 Široki Brijeg
HR: Franjevačka 14, p. p. 2,
20350 Metković

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3 EUR; 5 USD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM, RH 33 KN, EU 6 EUR,
SAD i Kanada 10 USD

Zastupništvo, distribucija, pretplate
Ihtis, Zrinskih i Frankopana 22,
88000 Mostar; mob.: 063-837-002
e-adresa: udrugailhtis@gmail.com

Računi za pretplate:
BiH (Ihtis Mostar):
ProCredit Bank d.d. Sarajevo, poslovnica
Mostar – 1941053316700142
HR (Tihomir Čule): ZaBa, poslovnica
Metković – 2360000-3610872394
INOZEMSTVO: IBAN:
BA39 1941 0533 1670 1209;
SWIFT CODE: MEBBBA22

ISSN: 1840-3808

Riječ urednika

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Već smo zajedno petu godinu, a kao da smo se počeli družiti jučer! Riječi zvuče pomalo patetično, ali iza njih se krije čitava mala povijest. Postali smo prepoznatljiva skupina mimo koje se ne može proći šuteći, pa i kada se hoće. Pobijeni hrvatski puk i pobijeni hercegovački franjevci u javnosti su progovorili na nov način. Vicepostulatura ustrajno radi svoj posao, a isto tako i povjerenstva po općinama. Što drugo nego poželjeti im sretan put. Naravno i pripomoći im u skladu sa svojim mogućnostima. Najprije molitvom, a onda načinima koji su nam na raspolaganju. Jedan od njih zacijelo je i širenje istine o ovim pothvatima. Tek zajedno možemo puno toga učiniti.

Pri kraju glasila naići ćete na pismo o skupljanju priloga za DNK analizu pobijenih u Knešpolju i u Ljubuškom, kao i na popis darovatelja. Tražimo pobijene hercegovačke franjevce, ali skrbimo, koliko je u našoj moći, da i drugi pobijeni dobiju ime i prezime. Društvene vlasti, s obiju strana granica, unatoč svojoj obvezi i našim zamolbama u tome ne sudjeluju. Naravno, čast i zahvala izuzetima na mjesnoj razini. Nadamo se da ćemo do Uskrsa završiti obradu barem onih ubijenih u Knešpolju nakon čega bi trebao uslijediti njihov pokop na širokom Brijegu, odnosno tamo odakle su podrijetlom u slučaju da uspijemo nekoga identificirati. Poteškoću nam predstavlja trošnost posmrtnih ostataka i neznanje komu bi uopće mogli pripadati, odnosno s kime

trebamo usporediti plodove DNK analize. Bit će nam drago da dodete na njihov pokop, a o svemu ćemo vas obavijestiti preko našeg portala *pobijeni.info*.

Za sljedeću obljetnicu pobijenih hercegovačkih franjevaca pokrenuli smo natječaj za radove iz područja književnosti, glazbe, likovne kulture, povijesti, računalstva, umjetničke fotografije i videa. Već sada možemo reći da je natječaj pobudio veliko zanimanje, a o svemu ćemo podrobnije progovoriti u sljedećem broju našega glasila.

Da bismo lakše došli do vas, započnemo raspacavanje *Stopama pobijenih* preko udruge Ihtis. Katolička je to udruga i svrha joj je širiti dobro štivo. Ujedno to doprinosi i smanjenju nezaposlenosti jer nekoliko osoba živi od tog rada. Nadamo se da će suradnja s vama biti dobra pa će nam ova novina svima donijeti korist. Ujedno ćemo na ovaj način doći i do onih čitatelja do kojih inače ne bismo došli jer će se glasilo prodavati i na kisocima.

Naše dane ne će uljepšati niti će svijet spasiti »neki tamo«. Mi smo na potezu i trebamo zbog toga biti ponosni. Živimo u vrijeme izgradnje svoje domovine, kako na tvarnu tako i na duhovnu polju. Zar ima išta ljepše nego vidjeti plodove svojih ruku? Skupimo, dakle, hrabrost i krenimo mijenjati sebe i društvo koje nas okružuje. Bog će nam zacijelo u tome pomoći.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o mučeništvu	27
Podsjetnik	11	Pobijeni	29
Povjerenstva	14	Odjek u umjetnosti	45
Stratišta	16	Razgovor	47
Istraživanja	20	Iz Vicepostulature	55